

Tiedon määritelmä pian 2400-vuotias

Tasan 2400 vuotta tulee runsaan vuoden kuluttua, vuoden 2002 keväällä, täyteen tiedon klassisen määritelmän synnystä. Näin voisanoo ainakin kirjallisesta mielessä, jos kohta aivan tarkasta historiallisesta määrittelystä ei kyse olekaan. Merkkitapahtumien paikka oli Ateena, ja niiden ajankohta oli jonkin verran ennen filosofi Sokrateen kuolemaa, joka tapahtui vuoden 399 alkukesällä ennen länsimaisen ajanlaskun alkua. Nollatta vuottahan ei ajanlaskussamme ole, joten vuonna yksi täyttyi 399 vuotta, vuonna kaksi 400 vuotta ja ensi vuonna 2400 vuotta.

Antiikinaikaisista tapahtumista kertoo dialogeissaan Sokrateen seuraaja, filosofi Platon, jonka nimeen tiedon klassinen määritelmä onkin tapana yhdistää. "Nyt muistankin kuulleen tänä joltakulta, olin vain unohtanut sen. Hän sanoi, että tieto on samaa kuin oikea käsitys yhdessä selityksen kanssa, selittämätön sen sijaan jää tiedon ulkopuolelle. Mitä ei voida selittää, se ei ole tiedettävissä — tätä sanaa hän käytti — se taas mikä voidaan selittää, on tiedettävissä." Näin sanoi nuorukainen Theaitetos tietoa koskeneessa keskustelussaan Sokrateen ja geometrikko Theodoroksen kanssa. (Theaitetos 201d)

Keskustelu jatkui vielä jonkin aikaa, ja kun se päättyi, Sokrateen oli lähdeävä Ateenan kuningasarkontin halliin vastaamaan syytöskirjelmään. Tämä oikeudenkäynti johti Sokrateen kuolemantuomioon. Tuomion täytäntöönpano kuitenkin viivästyi, kuten Sokrateen kuolintehkellä paikalla ollut tämän oppilas Faidon myöhemmin kertoi: "Se oli sattumaa. Oikeudenkäynnin edellisenä päivänä hän seppelöitiin se laiva, joka ateenalaisilla on tapana lähettää Delokseen. ... Mutta on säädetty, että juhlamatkan alkamishetkestä lähtien kaupunki on pidettävä puhtaana eikä ketään saa valtion nimissä teloittaa, ennen kuin laiva on käynyt Deloksessa ja palannut ta kaisin. Jos sattuu vastatuuli, matka voi toisinaan kestää kauankin." (Faidon 58a - c)

Sokrates vietti tuomion ja sen täytäntöönpanon välisen ajan vankilassa. Ennen hänen sinne joutumistaan tiedon määritelmä kuitenkin tuli viimeistellyksi. Kuningasarkontin halliin lähtiessään Sokrates sopi Theodoroksen kanssa uudesta tapaamisesta seuraavana aamuna. Aihetta olikin, sillä keskustelu oli itse asiassa johtanut umpikujaan, kuten Sokrates filosofista menetelmäänsä tarkoittaen sanoi: "Ja kättilöntaitomme toteaa siis, että kaikki tämä on elinkelvotonta eikä sitä kannata ryhtyä kasvattamaan?" Theaitetos oli samaa mieltä. (Theaitetos 210b - c)

Seuraavana aamuna Theodoros toi mukanaan vieraan, jonka nimeä ei kerrota, mutta jota Theodoros kuvasi "oikein kunnan filosofiksi, kotoisin Eleasta, Parmenideen ja Zenonin oppilaaksi". Läsnä oli muitakin, kuten jo edellisenä päivänä mukana ollut Theaitetos. Ryhdyttiin tutkimaan, mikä oikein on lajiaan sofisti. (Sofisti 216a, 218b - c)

Sofistin määritelmä eli selitys löytyi, ja se kerrotaan Sofisti-dialogin lopussa (Sofisti 268c - d). Nykyajan lukijalle saattaa sofistia tutumpi hahmo kuitenkin olla onkimies, jonka taidolle keskustelun aikana etsittiin myös kuvaus. Kuvauksen tiivistä Theaitetoksen kanssa keskustelua käymässä ollut vieras: "Nyt olemme siis molemmat päässeet yksimielisyyteen paitsi onkimisen nimestä myös itse asian määrittelystä. Itse kokonaistaidossa oli toisena puolena hankkiminen, hankkimisessa taas valtaaminen, valtaamisessa pyydystäminen, pyydystämässä metsästyminen, metsästyksessä vedenriistan pyynti, vedenriistan pyynnissä taas muodosti toisen puolen kalastus, kalastuksessa haavoituspyynti, haavoituspyynnissä koukkupyynti. Tässä taas se puoli, jossa haavoittaminen tapahtuu alhaalta ylöspäin, on juuri se, jota olemme etsineet, ja se on saanut nimekseen onkiminen." (Sofisti 219a, 221a - c)

Selittämisen mahdollisuus on tärkeä, sillä edellisenä päivänä oli sittemmin klassiseksi tiedon määritelmäksi nousseen muotoilun tielle jäänyt kaksi pulmaa, kuten Theaitetos- ja Sofisti-dialogien suomennosten selitykset laatineet Lauri Carlson ja Holger Thesleff sanovat. Yksi vaikeus oli nyt ratkaistuksi tullut selityksen eli perustelun ongelma. Toinen oli kysymys epätotuudesta, johon on suhteessa myös totuuden eli oikean käsityksen ajatus.

Epätotuuden pulman ratkaisu löytyy verrattaessa kahta väittämää. Vieras sanoo ensin Theaitetoksesta, että tämä istuu. Sitten hänesittää toisen väittämän: "Theaitetos, jonka kanssa minä nyt keskustelen, lentää."

Esimerkkiväitteitä seuraa analyysi.

"VIERAS Minkäläatuisiksi näitä kahta on sanottava?

THEAITETOS Toinen on epätosi, toinen tosi.

VIERAS Ja tosi väittämä esittää sinusta olevia asioita niin kuin ne ovat.

THEAITETOS Niin tietysti.

VIERAS Epätosi taas muuta kuin olevia asioita.

THEAITETOS Niin.

VIERAS Se siis esittää ei-olevia asioita olevina.

THEAITETOS Suunnilleen niin." (Sofisti 263a - b)

Toinenkin vaikeus on selvitetty, ja Sokrateen oikeudenkäynnin alkamispäivästä kertovaan Theaitetos-dialogiin siis voidaan viitata tiedon klassisen määritelmän esityksenä siitä huolimatta, että siinä itsessään tullaankin toisenlaiseen päätelmään.

Ilkka Niiniluoto sanoo asian näin: "Siten klassinen määritelmä voidaan tiivistää seuraavasti: tieto on väitelauseiden sisältämää semanttista informaatiota, joka täyttää perusteluehdon ... ja totuusehdon ..." (Niiniluoto 1996, 58).

Mistä puhuttaneen, kun puhutaan "tiedonhankinnasta", "tietoliikenteestä" tai "tietotekniikasta"? Onko varmasti kyse juuri tiedosta? Vai ovatko ehkä äänessä softit?

Lähteet:

Platonin dialogien lähdeviittaukset noudattavat Stephanus-numeroinniksi kutsuttua järjestelmää. Esimerkiksi Faidon-dialogi alkaa kohdasta 57a ja loppuu kohtaan 118a.

Faidon. Sisältyy teokseen Platon (1999a). Teokset; Kolmas osa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila, esittelyt ja selitykset laatineet Simo Knuutila ja Holger Thesleff.

Himanen, Pekka (1996). Tietoyhteiskunta ei ole tiedon yhteiskunta. Sisältyy teokseen I. A. Kieseppä, Sami Pihlström ja Panu Raatikainen (toim.): Tieto, totuus ja todellisuus: Kirjoituksia Ilkka Niiniluodon 50-vuotispäivän kunniaksi. Helsinki: Gaudeamus.

Onko Suomessa nykyään tultu sellaiseen aikakauteen, että olisi mielekästä puhua erityisestä "tietoyhteiskunnasta"? Millä perusteella mitään sellaista muka olisi edes missään näköpiirissä?

Niiniluoto toteaa, myös Pekka Himaseen (Himanen 1996) viitaten, että "mahdollisuutemme ymmärtää maailman menoa hämärtyy, jos luulottelemme, että 'tietoyhteiskunta' on **tiedon** yhteiskunta" (Niiniluoto 1996, 107).

Muistakaamme Sokratesta.

Pasi Karonen

Niiniluoto, Ilkka (1996). Informaatio, tieto ja yhteiskunta: Filosofinen käsitteanalyysi. Helsinki: Hallinnon kehittämiskeskus ja Edita.

Sofisti. Sisältyy teokseen Platon (1999b). Teokset; Viides osa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila, esittelyt ja selitykset laatineet Lauri Carlson ja Holger Thesleff.

Theaitetos. Sisältyy teokseen Platon (1999a). Teokset; Kolmas osa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila, esittelyt ja selitykset laatineet Lauri Carlson ja Holger Thesleff.

Tiedoksi

Vuonna 2000 valmistuneet informaatiotutkimuksen opinnäytetyöt

Oulun yliopiston informaatiotutkimuksen laitos

Progradu-tutkielmat

Abrahamsson, Minna

Toimintolaskennan soveltaminen kaukopalvelukustannusten selvittämiseen. Case: Oulun yliopiston kirjasto

Antinoja, Virve

TIEKKÖ-KULTTUURI. Tutkimus Kalajokilaakson 6 kunnankirjaston ja 3 oppilaitoskirjaston yhteishankkeen organisaatiokulttuurista ja sen tiedostamisesta

Hirvasniemi, Soile

Ulkomaalaiset opiskelijat Oulun yliopiston kirjastopalveluiden käyttäjinä

Holappa, Tapio

Kirjallinen kulttuuri Roomassa tasavalta-ajan lopulta keisariajalle

Hyvönen, Taina

Kertomakirjallisuuden tiedonhaku yleisissä kirjastoissa

Päättalo, Riikka

Erityisen sopivaa koristusta - antiikin kirjastojen kummajainen: Pantainoksen kirjasto 100-luvun Ateenassa

Öörni, Kai

WEB-sivut ja niiden käytettävyys. Tapaustudkimus web-sivujen käytettävyyden arvioinnista

Väitöskirjat

Ekholm, Kai

Kielletyt kirjat 1944-1946 : yleisten kirjastojen kirjapoistot vuosina 1944-1946

Saarti, Jarmo

Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailun aspektit : kirjastoammattilaisten ja kirjastonkäyttäjien tekemien romaanien tiivistelmien ja asiasanoitusten yhdenmukaisuus